

Kollarits Krisztina: „A híd túl messze volt”. Babits és a konzervativizmus kapcsolata 1917-39. Új Forrás 2008.9.

A magyar szellemi életre A Holnap antológia és a Nyugat megindulásától kezdve a 30-as évek elejéig rányomta bélyegét egyfajta megosztottság: modernnek és konzervatívok, kozmopoliták és nemzetiék, bal- és jobboldaliak néztek egymással farkasszemet, a „táborok” többé-kevésbé átjárhatatlanok voltak. Persze akadtak kivételek, gondoljunk csak Németh László pályájára, akit a Nyugat avatott íróvá, aztán a Protestáns Szemle és a Napkelet munkatársa lett, majd egy évet ismét a Nyugatnál töltött, mielőtt saját lapját megindította volna. De talán nem is jelent kivételt Németh, hisz azért, hogy igyekezett nem tudomást venni a „táborok”-ról, hogy lapok fölötti pozícióra törekedett, végső soron csak azt érte el, hogy sehova sem tudott igazán tartozni. Ennek szimbóluma egyszemélyes folyóirata, a Tanu. A két oldal közti szinte áthidalhatatlan ellentét meghatározta Babits pályáját is. Származása, belső beállítottsága, egész világszemlélete közelebb állt a konzervativizmushoz, mint a liberalizmushoz, ahogy ezt Schöpflin Aladár is megállapította róla 1937-es irodalomtörténetében: *„Minden más kultúrában, ahol a konzervativizmus nem jelent merev rögzítettséget, hanem megadja a terét az egyén szabad mozgásának a szellem világában, konzervatív költőnek számítana Babits.”*¹ A magyar konzervativizmussal, az értékörzéssel azonban nem csupán az volt a baj, hogy talán kevésbé tisztelte az „írói szabadságot”, mint a liberálisok, hanem főképp az, hogy egyben politikai elkötelezettség is fűződött hozzá: egyet jelentett a század elején Tisza, a 20-as évektől Horthy rendszerének támogatásával, így Babits konzervatív vonzalmait ellenére – ha gyakran komoly konfliktusok árán is – mindvégig megmaradt a liberális Nyugat körében, az ellentáborhoz való közeledési kísérletei nem léptek túl a barátságos levél- és üzenetváltások, néha egy-egy személyes találkozás szintjén.

Az első, jelentősebb kísérlet a helyzet oldására a Nyugat részéről történt 1914-17 között. Babits és Schöpflin szeretnék volna lapjukhoz hívni a fiatal tudós nemzedék legjobbjait, többek között Szekfű Gyulát, Horváth Jánost, hogy a Nyugat kritikái részének színvonalát emelhessék, de próbálkozásaik sorra kudarcba fulladtak.

Az 1910-es években a tudományos életre ugyanis sokkal nagyobb befolyással bírt a hivatalos politika, mint az irodalmira: míg egy író akkor vált a közfelfogás szerint igazi íróvá, ha közölt tőle a polgári radikális és kozmopolita hírben álló Nyugat, addig egy szaktudós számára ez inkább egy szakmai öngyilkossággal ért volna fel. Különösen a történelem- és az irodalomtudománnyal szemben volt nagyon erős az az elvárás, hogy erősítse a nemzeti öntudatot, márpedig ezt egy „kozmpolita” lapnál nem igen lehetett megtenni. Ha valaki tudományos karrierre vágyott, be kellett tartania bizonyos íratlan szabályokat, mert ha nemzetietlen hírébe került, annak további pályája szempontjából komoly következményei lehettek. Lackó Miklós hívta fel a figyelmet a századforduló szellemi életében kialakult különös megosztottságra: a modern irányzatok hívei csak a szépirodalomban, illetve a tudományos élet olyan területein, mint a filozófia, pszichológia vagy a szociológia tudtak teret nyerni, vagyis ott *„ahol a hivatalos, céhes tudomány alig rendelkezett komoly hagyománnyal”*, az irodalomtudományban és a történettudományban viszont nem.² Az 1910-es években fellépő volt Eötvös-kollégisták sorsa is ezt példázza: *„Azok a kollégisták, akik az irodalom felé orientálódtak, előbb vagy utóbb, de hamarosan többnyire a Nyugatnál kötöttek ki (Balázs Béla, Kuncz Aladár, Laczkó Géza, különböző vargabetűk után – és előtt - Szabó Dezső, később Gyergyai Albert és mások.) Akik viszont a szaktudományok felé fordultak, s a*

1 Schöpflin Aladár, A magyar irodalom története a XX. században, Grill Kiadó, Bp., 1937, 224.

2 Lackó Miklós, Az ifjúkonzervatívok és az ellenkultúra, Világosság, 1993. 3., 40.

*tudományt választották hivatásul, szükségképpen a hivatalos tudomány konzervatív intézményeibe épültek be, s ezeket a „céhes” kereteket igyekeztek, a konzervativizmuson belül, új tartalommal, korszerűbb szemléleti és módszertani tájékozódással megújítani.”*³ Ez utóbbi csoporthoz tartozott például Szekfű Gyula, Horváth János, Eckhardt Sándor és Farkas Gyula.

Hogy milyen veszélyes volt ebben az időben különösen egy fiatal tudós számára nemzetietlenség hírébe kerülni, és hogy ezzel összefüggésben mennyire áthidalhatatlan volt a szakadék a Nyugat gárdája és a fiatal tudós nemzedék között, azt jól mutatja Szekfű Gyula példája.

Szekfűt 1905-ben avatták doktorrá. Ezután a Magyar Nemzeti Múzeum kéziratári és levéltári osztályán könyvtári gyakornok, majd a levéltár kötelékébe került. Valószínűleg Tagányi Károly közbenjárására került ki Bécsbe, ahol 1908 őszén alkalmazták a Wiener Haus-, Hof- und Staatsarchivben. Itt Károlyi Árpád közvetlen munkatársa lett. 1912-ben Bartoniek Géza, az Eötvös Kollégium igazgatója az elhunyt Mika Sándor történész helyére Szekfűt hívta meg, aki azonban a magyarországi történettudomány elmaradottságára és a pesti vezető történész garnitúrával szembeni ellenérzéseire hivatkozva elutasította az ajánlatot.⁴

De hiába maradt Bécsben, a magyarországi tudományos és közélet visszasságaival így is szembe kellett néznie. 1913 novemberében jelent meg a Száműzött Rákóczi című könyve, melyből hamarosan országos botrány kerekedett.⁵ Szekfű írásában csak arra tett kísérletet, hogy a fejedelemtől és történelmi szerepéről kialakított teljesen idealizált képet a kutatások fényében némileg korrigálja, bírálói azonban a nemzeti érzés elleni támadásként fogta fel ezt a törekvését. Márpedig a korszak uralkodó elvárása a tudománnyal és az irodalommal szemben is az volt, hogy szolgálja a nemzeti érzést, erősítse a magyarság öntudatát. Szekfű a tudományos kutatást függetleníteni akarta a politikai szempontoktól, ami a korszak viszonyai között lehetetlennek bizonyult.

A könyvét ért első heves támadás a Magyarország 1914. március 17-18.-i számában jelent meg Az elzüllött Rákóczi címmel. A cikk azzal vádolja Szekfűt, hogy írása nem tudományos, hanem politikai mű, célja a kuruc hős és a függetlenségi ideálok lerombolása. Ahhoz, hogy megértsük, hogy miért tekintettek egy szaktudományos munkát politikai célzatúnak, tudnunk kell, hogy Rákóczi alakja és történelmi megítélése e korban rendkívül átpolitizált volt. Az 1905-06-os kormányválság és a darabont kormány bukása után a nemzetgyűlési választásokon a 48-as Függetlenségi Párt abszolút többséget szerzett, a Wekerle-kormány miniszterei viszont 67-es politikát folytattak. A győztes pártnak a közvélemény előtt nehéz volt igazolni a kiegyezéspárti kormánnyal való együttműködést, az eddig oly hevesen hirdetett függetlenségi célkitűzésekről való lemondást. A valóság elfedésének egyik eszköze volt a Rákóczi-kultusz felélénkítése: Rákóczi rehabilitálását törvénybe foglalták, hamvait 1906-ban hazahozták Magyarországra.

Nyilvánvaló ez volt annak a háttérben, hogy a napi sajtó mellett az Akadémián, társadalmi szervezetek gyűlésein, sőt a parlamentben is támadták a könyvet. Polónyi Géza március 18-i interpellációjában Szekfű írásáról azt állította, hogy *„újabb fegyver a magyarság nemzeti ellenségei kezében, hiszen nemcsak gyengíti a magyar nemzeti öntudatot, hanem szinte kínálja a történelmi jog semmibe vételéhez az érvet: nemhogy a magyarság nem, de még legnagyobb hősei sem kiválóak.”*⁶

Nemcsak a szerzőnek, de még az Akadémiai Kiadó sorozatát szerkesztő Riedl Frigyes

3 Lackó Miklós, *Korszellem és tudomány*, Gondolat Kiadó, Bp., 1988, 21.

4 Dénes Iván Zoltán, *A „realitás” illúziója. A historikus Szekfű Gyula pályafordulója*, Akadémiai Kiadó, Bp., 1976., 21.

5 A Száműzött Rákóczi körüli vitákat részletesen ismerteti Dénes Iván Zoltán *A „realitás” illúziója. A historikus Szekfű Gyula pályafordulója* című könyvében (Akadémiai Kiadó, Bp., 1976.). Én csak néhány, a mi szempontunkból érdekes eseményt és cikket emelek ki, céloim nem a többéves vita részletes ismertetése.

6 Dénes Iván Zoltán, *A „realitás” illúziója*, 96.

irodalomtörténésznek is védekeznie kellett a támadásokkal szemben, annál is inkább, hisz Thaly Kálmán által kiadott kuruc költemények hitelességét annak idején ő kérdőjelezte meg először. A botrány országosra dagadt. Az igazi veszélyt Szekfű számára azonban az jelentette, hogy bal oldalról, köztük a Nyugat részéről is érkeztek őt védelmező hangok. Amikor például Schöpflin elismerő kritikája megjelent a Nyugatban⁷, Szekfű barátai és tanárai nem győzték figyelmeztetni, hogy óvakodjon a Nyugattól. Eötvös-kollégiumi társa, Lukács Károly például így figyelmeztette: „*De megállj csak, Schöpflin is a Nyugat oly kompromittálólóg rángatnak befelé, hogy egyszer csak azon veszed észre magad, hogy közöttük vagy. El lehetsz készülve egy „20. századi” panegyrisre is (nem éntőlem, ne félj!) és ahhoz mit szól majd Angyal és Károlyi⁸? Úgy jársz, mint a püspököd, Ottokár, akit szintén a Világ dicséretei juttatták indexre és a legsoványabb főpapi kosztra.*”⁹

Ugyanezen a napon érkezett Angyal Dávid levele, melyben Schöpflin cikkére utalva megjegyzi: „*úgy látom, hogy Ön e körökben „gut angeschrieben”. Sebaj! Önt azért nem kevésbé becsülöm és szeretem.*”¹⁰ Szekfű siet mentegetőzni: „*Azt hiszem különben, hogy a Nyugat dicsérete óta (még nem olvastam) a Karban kilátásaim aligha gyarapodtak, ellenkezőleg csak estek. Pedig ártatlanul jutottam a Nyugatba, Schöpflin nemcsak nem ismer, de még csak nevemet sem hallotta azelőtt, hogy a könyvön olvasta.*”¹¹

Szekfű néhány nap múlva levelet kapott Schöpflintől, melyben a Nyugat szerkesztősége megbízásából kéri fel Szekfűt egy Mika Sándorról szóló visszaemlékezés-szerű cikk megírására. (Mika Sándor 1912-ben halt meg, Szekfűnek tanára és támogatója volt, az ő emlékének ajánlotta a Száműzött Rákóczi is.) „*Nem tudom, mai elfoglaltsága és hajlamai mit szólnak ehhez az ajánlathoz, de kérem, tekintse Nyugat-beli barátaimtól a kérelmet, tőlem pedig a közvetítés elvállalását ama figyelem és tetszés jelének, amelyet Rákóczi-könyve köztünk, írók közt keltett.*”¹²

Szekfű nagyon udvariasan bár, de elutasította az ajánlatot.¹³ Schöpflin megértően reagál: „*Önnek munkáját, s talán az egész történelmi perspektívát, melyet ez a könyv nyit, bizonyos körök rossz szemmel nézik, s ha nem is nyilvánosan bántják, s Önnek nem áll érdekében, hogy a súrlódási felületet azzal is nagyobbítsa, hogy egy a hivatalos irodalmi és tudományos körök által proskribált folyóiratba ír. Hogy ez szörnyűséges bűn, azt a magam bőrén tapasztalom úgyszólván napról-napra. Tudósnak, aki a mi viszonyaink között meg nem élhet munkájának hivatalos támogatása nélkül, még óvatosabbnak kell lenni, ha nem akarja, hogy légszivattyú harangja alá állítsák és kiszívják felőle a levegőt.*”¹⁴

Nemcsak Schöpflin (akinek nagy sérelme volt, hogy az egyetemi magántanárságra hiába pályázott), de Szekfű is megtapasztalhatta a saját bőrén, hogy milyen következménye lehet, ha egy tudós nemzetietlen hírbe keveredik: a könyve körül márciusban kirobbant vita miatt ugyanis ajánló - az ő tudtával és beleegyezésével – visszavonták az akadémiai tagságra való felterjesztését. A Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara pedig óvatosságból csak 1915. december 9-én (majdnem 2 évvel a kérelem beadása után) hozott döntést a magántanári kinevezéséről.

7 Schöpflin Aladár, A Szekfű-ügy, Nyugat, 1914, I., 7. sz.

8 Angyal Dávid történetíró, a budapesti egyetem tanára; Károlyi Árpád történész, Szekfű főnöke volt a bécsi levéltárban.

9 Lukács Károly levele Szekfűhöz, 1914. II. 5., Egyetemi Könyvtár Kézirattár (EKK) G 628.

10 Angyal Dávid levele Szekfűnek, 1914. II. 5., EKK G 628.

11 Szekfű Angyal Dávidnak, 1914. II. 9., MTA kézirattár, Ms 804/263.

12 Schöpflin levele Szekfűnek, 1914. II. 17., EKK G 628. (Schöpflin Aladár összegyűjtött levelei, Pannónia Könyvek, Pécs, 2004.)

13 Szekfű levele Schöpflinnek, 1914. II. 22., OSZK kézirattár (Schöpflin Aladár összegyűjtött levelei, Pannónia Könyvek, Pécs, 2004.)

14 Schöpflin levele Szekfűnek, 1914. II. 25., EKK G 628. (Schöpflin Aladár összegyűjtött levelei, Pannónia Könyvek, Pécs, 2004.)

A kétéves harc közelebb hozta Szekfűt a nyugatosokhoz, különösen Schöpflinhez és Babitshoz, Schöpflin a Rákóczi-botrány miatt Szekfűt egyenesen sorstársuknak tekintette: úgy gondolta, hogy ez az eset világosan megmutatta, hogy a politika nemcsak a szépirodalomba, de a tudományba is bele akar szólni.¹⁵ Szekfű pedig ez idő tájt komolyan foglalkoztatta a gondolat, hogy a meglevő két tábor mellé egy, a kettő közt félúton elhelyezkedő harmadikat kellene létrehozni, melynek egyaránt tagjai lehetnének a reformkonzervatív fiatal tudósok és a Nyugat legjobbjai. Barátja, Horváth János ezt nem tartotta kivihetőnek: „A két csoport 3-ra osztása aligha lesz valaha lehetséges. Én általában félek a csoportosulásoktól; úgy látom, csak aki egyedül van, az maradhat tiszta (l. Károlyi <Árpád>). Sch(öpflin) is B(abits) is kitűnő, okos, derék ember, de én tudom, hogy másfélék vagyunk. Teljes bizalommal ők énvelem sohasem társulnának.”¹⁶

Szekfű nemcsak Horváthnak, hanem másik jó barátjának, Lukács Károlynak is felvetette ezt az ötletét. Lukács 1916 novemberi levelében szintén kivihetetlennek tartja a tervet: „Te ebben a földet rengető debacleban még tudsz derűsen álmodozni! Hogy Hatvány és Horváth valaha egy cenaclumban lesznek és én is ott, ... Na, én ugyan jól odaillenék Gyulai lapjának bírálói közé!”¹⁷

Szekfű és a Nyugat ügye újabb lendületet vett 1917-ben, amikor Fenyő Miksát megválasztották a GYOSZ ügyvezető igazgatójának, ezért helyét a Nyugat szerkesztőségében Babits Mihálynak adta át. Babits az első időkben még nyilván arra számított, hogy jelentős beleszólása lesz a lap szerkesztésébe, terveik között szerepelt a Nyugat kritikai részének megreformálása, illetve tudományos igényű esszékkel való kibővítése. Szívesen látta volna e célból a munkatársak között a reformkonzervatív fiatal tudósokat. 1917 nyarán személyesen is felkereste Szekfűt: „Múlt hóban itt (Székesfehérvárott) járt Babits Mihály, meglátogatott mint kartársát közmegvetésben. Együtt voltunk két délután. Nagy hibája, h. nem iszik. De kitűnő férfiú. Csak ne ülne fel nemzetközi (és nemzeti) demokratáinak. Azt mondta, hogy ő és Schöpflin egyszer külön folyóiratot akartak, kiadó feltételül kötötte ki, h. tudományos kritika legyen benne, de ők nem találtak lámpással sem tudósokat. B. szeptemberben átveszi a Nyugat szerkesztését, s azt mondja, hogy a kezdő erotikus novelláktól meg fogja szabadítani. (Ha tudja.) Újabb felszólítás belépésre, mit köszönettel fogadtam.”¹⁸

1917 decemberében Schöpflin visszatér ajánlatukra: „Általában mi volna a véleménye arról, ha a Nyugat felajánlaná Önnek a maga nyilvánosságát, ha egy ilyen folyóiratba való mondanivalói találnának lenni? A mondanivalók tartalma dolgában teljes szólásszabadsága volna, a formában és a hangnemben is csak az irodalmi színvonal kötné.

Régen egyszer már közvetítettem egy ilyen felhívást, Ön akkor elhárította. Ma talán ez elhárítás okai nem állnak még fenn, vagy nem olyan nyomósak, mint akkor. Mi pedig örömmel fogadnók körünkbe. Ma a Nyugatnak Babits a szerkesztője. Szívesen vonnók körünkbe a fiatalabb tudós-generáció tehetségesebbjeit, s hogy ez eddig kevésbé sikerült, annak éppen az illetők elfogultságából, rossz értesültségéből, vagy más, egyéni okaiból való tartózkodása volt az oka. Nézetem szerint ezt rosszul teszik a köz érdekében, mert az ő közreműködésükkel lehetne jobban segíteni a Nyugat leggyakrabban szemére vetett hibáin, olyan revuet csinálni belőle, amilyenre szükség van, s rosszul teszik a maguk érdekében, ha többnyire hiányos vagy legalábbis nem elég nyomatékos okokból elzárják maguk előtt a munkának és tehetségük érvényesítésének olyan terét, amely önként kínálkozik nekik.”¹⁹

15 Schöpflin Aladár, Aforizmák a Szekfű-ügy körül, Ny., 1916, 503-08.

16 Horváth János Szekfűnek, 1916. május 21., EKK G 628.

17 Lukács Károly Szekfűnek, 1916. november 2., EKK G 628.

18 Szekfű Horváth Jánosnak, 1917. augusztus 8. Idézi Lackó Miklós, Korszellem és tudomány, Gondolat Kiadó, Bp., 1988.,42-43.

19 Schöpflin levele Szekfűhöz, 1917. december 21., EKK G 628. (Schöpflin Aladár összegyűjtött levelei, Pannónia Könyvek, Pécs, 2004.)

Úgy tűnik Szekfű komolyan fontolóra vette az ajánlatot, Horváth János viszont határozottan elutasította: „*a Nyugathoz én nem megyek. Olyan felfogással ő róluk, amilyenel én vagyok, közéljük nem állhatok be. Ez azonban egyáltalán ne befolyásolja a te elhatározásodat. Ostobaság volna, hogy megnémulj. A nyilvánosság minden esetre szükséges. (...) Vedd magad mellé Eckhardot, Némethet, ezekben van munkakedv és ami fő: ambíció; s őket kritikái (erkölcsi) szempontok aligha tartanak vissza a Nyugattól. Példa lehet Schöppflin. Ő csak azóta ír igazán, mióta a Nyugaton van.*”²⁰

Végül Szekfű mégsem ment a Nyugathoz, hanem az 1923-ban megindított ellen-lap, a Napkelet munkatársa lett, melynek kritikai részét Horváth János szerkesztette.

A Napkelet „szirénhangjai” és Babits

A konzervatív tudósok, Szekfű vagy Horváth nem tudták és talán nem is akarták átlépni a Rubikont, mely őket a Nyugattól és körétől elválasztotta. Néhány év múlva, a konzervatív Napkelet megindulásakor kiderült, hogy a határ a másik irányból sem léphető át.

1923. január 1-jén jelent meg a Napkelet című folyóirat első száma. A Klebelsberg hathatós segítségével és szervező munkájának köszönhetően létrejövő szépirodalmi lap a magyar klasszikusok hagyományait folytató, nemzeti szellemű irodalomnak akart teret biztosítani, hozzájárulva egyben egy művelt, nemzeti érzelmű középosztály kialakulásához. Főszerkesztőnek Klebelsberg kezdettől Tormay Cécile-t²¹ szánta, akit erre nyilván nemcsak irodalmi sikerei, hanem feltétlen Horthy-hűsége is predestinált.

A szakirodalomban többször felbukkan az a téves állítás, miszerint Klebelsberg Babitsot szánta főszerkesztőnek, egyetemi tanárságot is ígérve neki. Ennek a legendának a forrása Gyergyai Albert, akinek állítását a magam részéről több szempontból is megkérdőjelezném. Gyergyai ezt ugyanis egy olyan Babitsról szóló 1959-es (!) előadásában említi, amely gondolatmenetének lényege, hogy ha a mai értelemben véve Babits nem is volt forradalmi, mégis nagy költő s tragikus alak: pályája első szakaszán támadások sora érte, több verséért perbe fogták, a Tanácsköztársaság alatt kapott egyetemi tanárságtól megfosztották stb. „*(De) Amikor Tormay Cécile, a Horthy-korszak teljhatalmú írónője, egyetemi tanársággal s egy új lap szerkesztésével kínálja, persze azzal a feltétellel, ha otthagyja a Nyugatot, az írónő ajánlatát azonnal visszautasítja, holott kevesen rajongtak úgy, mint Babits a tanári pályáért.*”²²

Egyrészt tehát gyanús a kontextus, amelyben Gyergyai állítása elhangzik: ha már nem volt eléggé forradalmi Babits, legalább „mentő körülményként” azt hangsúlyozza, hogy a költő a Horthy-rendszerrel nem működött együtt, másrészt a Napkelet alapításával kapcsolatos levelezéseket átnézve Babits neve ugyan többször felmerül a lappal kapcsolatban, de mindig csak mint lehetséges munkatársé, arról, hogy esetleg a főszerkesztőséget felajánlanák neki, sehol sem találtam utalást. Pauler Ákos naplójegyzeteiből²³ megtudhatjuk, hogy Babits 1921. június 11-én feleségével együtt teán volt Zichy Rafaelnénál, aki ekkoriban kezdi szervezni a Napkeletet Klebelsberggel. Valószínűleg szó eshetett itt Babits részvételéről is, aki nyitva hagyhatta vagy elutasíthatta a kérdést, ezért fogalmazhatott Klebelsberg egy hónappal később Szekfű Gyulához írt levelében a jövőd munkatársakkal kapcsolatban, hogy „*Be akarnám*

20 Horváth János levele Szekfű Gyulának, 1918. I. 20., EKK G 628.

21 Tormay Cécile (1876-1937) írónő, a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének örökös elnöke. Pályáját szecessziós novellákkal kezdte, Az emberek a kövek között (1911) és A régi ház (1914) című regényei révén vált országosan híressé. Híres-hirhadt naplójában, a Bujdosó könyvben (1920, 1921) az őszirózsás forradalom és a tanácsköztársaság alatti benyomásait és élményeit rögzítette. A Napkeletnek haláláig főszerkesztője volt, szerkesztőtársa 1923-26-ig Horváth János, 1927-33-ig Hartmann János, 1933-35-ig Németh Antal, 1935-től a lap megszűnéséig, 1941-ig Kállay Miklós volt.

22 Gyergyai Albert, Vázlatok Babits arcképéhez (A Nyugat árnyékában, Szépirodalmi Kiadó, Bp., 1968, 118.)

23 Pauler Ákos, Naplójegyzetek, 1921. június 11-i bejegyzés. OSZK kéziratár

vonni Ravasz Lászlót, Prohászkat, s ha megszelídül, talán Babics Mihályt”, és ugyanebben a levélben említi Tormay Cécile-t is mint kiszemelt főszerkesztőt.²⁴

Az pedig, hogy egyetemi tanárságot ígértek volna neki, kevéssé valószínű: a Babits elleni egyik fő vádpont épp az volt, hogy a Tanácsköztársaság alatt egyetemi tanárságot vállalt, mindkét fél részéről furcsa lett volna, most újra ezzel előjönni, s esetleg ismét - az egyetemi autonómiát semmibe véve- erőszakkal kinevezni őt.

Az viszont igaz, hogy Napkelet vezetői lapjuk munkatársai közé hívták a Nyugat keresztény íróit: elsősorban Babitsot, Kosztolányit, Tóth Árpádot, Schöpflint szerették volna ügyüknek megnyerni.²⁵ 1922 decemberében a kritikai rész szerkesztője, Horváth János még nagyon optimistán ítéli meg az új lap esélyeit, ahogy ez egy Szekfű Gyulához írt leveléből is kiviláglik: „Érdekes, hogy kritika címen, úgy veszem észre, valami mennydörgős mennykövet várnak a legtöbben. Én azonban az „egység” útját szeretném egyengetni, s megnyitni, cikkem is arra céloz. Ebben azonban nem Pekár Gyula, nem Ignótus szájízét néztem, - de a Dávidét sem. Babits hajlandó lesz írni, Ceciléék is hajlandók tőle közölni. Kellő tapintattal össze lehet majd gyűjteni a legjavát. Csak az kell, hogy minden számban legyen megfelelő olvasmány alsóbb és műveltebb igények számára.”²⁶

Érdekes olvasni a - Horváthtól egyébként kissé szokatlanul optimista - helyzetleírást. A sorokból kitűnik, hogy -Tormayhoz hasonlóan- ekkor még hisz abban, hogy az új lap segítségével át lehet rendezni a „táborokat”, meg lehet nyerni Babitsot és a „legjavát”. S amit még 1916-18 folyamán elképzelhetetlennek tartott, vagyis hogy Babitscsal vagy Schöpflinnel közös laphoz tartozzon, az 1922-re már egyenesen kívánatosnak tűnt számára. Mi lehet ennek az oka? Nem Horváth nézetei, hanem a társadalmi-politikai kontextus változott: a trianoni sokk után sokan úgy érezték, hogy félre kell tenni a korábbi ellentéteket, a magyar szellemi élet legjobbainak össze kell fognia egy új, a tradíciókban gyökerező nemzeti kultúra létrehozása érdekében. A magyar kultúra megmentése, ápolása egyszerre nemzeti és politikai üggyé vált. A magyar irodalom és tudomány fejlesztése az ország fennmaradását, illetve a későbbi revíziós törekvések alátámasztását szolgálta. (Elég, ha itt csak a kultúrfölény elméletére vagy Klebelsberg később megfogalmazott „neonacionalizmus”-ára gondolunk.) A Nyugat amúgy is 1919-23 között addigi történetének legmélyebb válságát élte át, nem tűnt tehát lehetetlennek, hogy megszűnik, vagy legalábbis munkatársainak egy része majd inkább az induló Napkelethez fog csatlakozni.

De Horváthnak csalódnia kellett, két hónappal később már így panaszkodik Szekfűnek: „élénkségre nézve igazad van. De kérdem én, hol vegyem az élénkebb író? (...) Kosztolányinak irtunk, válaszolt, ígér, nem küld. Tóth Árpád: szintén. Schöpflin: én rég akarom; Cécile kér, hogy "még ne" (isten tudja, mi van e mögött); Babits: mindnyájan akarjuk, s állítólag nemsokára jön is.”²⁷ A helyzet később sem változott, a Nyugat nagy nemzedékének írói nem fogadták el végül a Napkelet meghívását. Még a legkomolyabban Babits „átpártolása” jött szóba kétszer is: először 1923-24 folyamán, másodszor 1927-29 táján. Mindkét eset háttérben az Osváttal való nézetkülönbségek, személyes sértettségek és ambíciók álltak.

Babits meggyerése először ugyanis 1923 tavaszán, a „Nyugat csendes válságának”²⁸ idején tűnt nagyon reálisnak. 1919-23 között a Nyugat komoly válságban volt, már-már a megszűnés réme fenyegette. Egyrészt külső ellenfeleivel szemben kellett védekeznie, 1919-22 ősze közt sorozatos támadások érték a lapot, illetve egyes munkatársait a jobboldali lapok részéről

24 Klebelsberg Kunó levele Szekfű Gyulához, 1921. július 23., EKK G 628.

25 Horváth János levele Szekfű Gyulának, 1923. II. 10., EKK G 628.

26 Horváth János levele Szekfű Gyulának, 1922. december 6., EKK G 628.

27 Horváth János levele Szekfű Gyulának, 1923. február 10. EKK G 628.

28 Sipos Lajos, A Nyugat csendes válsága 1923-ban (A Nyugat-jelenség (1908-1998), szerk. Szabó B. István, Anonymus Kiadó, Bp., 1998, 164-71.)

(Szózat, Virradat, Új Nemzedék, A Cél), másrészt a Nyugaton belüli egység is megbomlott: Kosztolányi ekkoriban, 1919. októbere és 1921 augusztusa közt szerkesztette az Új Nemzedék Pardon rovatát, Babits a Magyar költő kilencszáztizenkilencben című esszéjében igyekszik elhatárolódni korábbi nézeteitől, Hatvany Bécsből a kurzus kiszolgálásával és antiszemizmussal vádolja az írókat a Timár Virgil fia kapcsán,²⁹ Ignotus szintén Bécsből Vitányi figurája miatt nehezelt. Eközben a Nyugat állandó anyagi nehézségekkel is küzdött, Fenyő Miksa hónapról hónapra csak nagy nehézségek árán tudta megszerezni a fennmaradáshoz szükséges pénzt, az olvasótábor csökkent, s erős konkurenciát jelentett az Est-lapok irodalmi rovata is. A legnagyobb problémát azonban a Babits és Osvát közt feszülő ellentét okozta. Osvát a régi alapelvei szerint akarta szerkeszteni a Nyugatot, s ebbe a munkába valójában senkinek, így Babitsnak sem engedett beleszólni. Nemcsak Babits körének, de magának Babitsnak is egyre kevesebb írása jelent meg a lapban, melyet Osvát saját új felfedezettjeivel töltött meg. Babitsot sértette, hogy Osvát ennyire semmibe veszi javaslatait, s amikor 1923 márciusában a főszerkesztő belejavított Babits egy tanulmányába, robbant a bomba: egy Osváthoz írt felháborodott levélben sorolta fel sérelmeit, a Nyugattal való esetleges végleges szakításra is célozva.³⁰

Ugyanerre az időre esik Babits kapcsolatfelvétele Tormay Cécile-lel, melyről két levél is tanúskodik, az egyik dátuma 1923. III.7., a másiké IV.9.! Az elsőben Tormay Dante Paradicsomának dedikált kötetét köszönte meg Babitsnak, az április 9-i levélből pedig kiderül, hogy sor került köztük személyes találkozásra, a nézetek tisztázására is.³¹ Török Sophie naplójegyzetei szerint március 29-én járt náluk Tormay, ők pedig április 5-én adták vissza a látogatást.³²

Babits végül mégis a Nyugatot választotta: 1923. május 27-én Osvát jubileumán – túllépve a köztük levő személyes ellentéten – Babits mondta a köszöntőt a Nyugat munkatársai nevében, ezzel mintegy fátylat borítva a kettejük közt levő éles ellentétre. Ugyanakkor továbbra is foglalkoztatta a Nyugattal való szakítás, esetleg egy új folyóirat alapításának gondolata. Ez utóbbi, a Magyar Gondolat ügye olyannyira komoly volt, hogy 1923. november 2-án már kézhez kapta a szerződés tervezetét.³³ Az új lap 1924. január 1-jén indult volna Babits főszerkesztősége mellett. Kritikai cikkeket, értekezéseket hozott volna a szépirodalom és a tudományos irodalom területéről. Babits a szerkesztésben teljes szabad kezett kapott, sőt megtarthatta volna állását a Nyugatonál is. Végül sem a saját lapból, sem a Napkeletbe való átigazolásból nem lett semmi, de Babits azért mindenesetre, mintegy „vésztartalékként” meg akarta őrizni a Napkelethez való kapcsolódás lehetőségét: karácsonyi üdvözlőt és az Arany garas dedikált példányát küldte Tormaynak,³⁴ s talán egy újabb találkozásról is szó esett köztük.³⁵

29 Hatvany Lajos, A magyar értelmiség katasztrófája, Jövendő, 1922. dec. 6. (Idézi Sipos Lajos a Timár Virgil fia kritikai kiadásának jegyzetében, Magyar Könyvklub, 2001., 248-49.)

30 Sipos Lajos, A Nyugat csendes válsága 1923-ban (A Nyugat-jelenség (1908-1998), szerk. Szabó B. István, Anonymus Kiadó, Bp., 1998, 164-71.) Ebben a tanulmányában Sipos Lajos közreadja Babitsnak Osváthoz írt teljes levelét, én csak egy részletet szeretnék idézni annak bemutatására, hogy milyen közel állt Babits a Nyugattal való szakításhoz.

"...de még kevésbé vállalhatom tovább, hogy rendkívül szerény kikötéseim illuzórikusak maradjanak s magam az állandóan visszautasítható és visszaszorítható ember, nevemhez és pozíciómhoz méltatlan szerepébe álljak. El vagyok szánva, hogy ennek a dolognak mindenképpen véget vetek, s addig is elküldöm ezt a levelet, hogy álláspontra öszintén és félreérthetetlenül leszőgezzem." (i. m. 169.)

31 Tormay Cécile Babits Mihályhoz 1923. IV. 9., OSZK, Fond III/1309/4. Közreadta: Sipos, Babits-olvasókönyv I., 439-40.

32 Tormay Cécile levele Babits Mihályhoz 1923. VI. 14., OSZK, Fond III/1309/5

33 Gaál István, Babits kritikai folyóirat-terve, a Magyar Gondolat, It. 1974, 2.sz., 435-46.

34 Tormay levele Babitshoz, 1924. I. 11., OSZK kéziratár, Fond III/1309/6.

35 *"Én is őszintén sajnálom, hogy az elmúlt télen nem sikerült találkozoznunk, de rossz egészségem és zaklatott életem volt az oka."* Tormay Cécile levele Babits Mihályhoz, 1924. VIII. 15., OSZK, Fond III/1309/7.

Egy régi uzsonna emléke

Bár Babits 1923-ban végül elutasította a Napkelet ajánlatát, kapcsolata Tormay Cécile-lel, illetve a Napkelet egyes munkatársaival nem szakadt meg. Időről időre kapott ajánlatokat a laptól, melyek elől azonban ügyesen kitért. Szekfű Gyula, a Napkelet-könyvtár szerkesztője például 1926 szeptemberében felkérte Machiavelli A fejedelem című művének lefordítására.³⁶

Igen tisztelt kedves Barátom,

Rédey Tivadartól nagy örömmel értesültem, hogy nem idegenkedsz az Il Principe-nek a Napkelet Könyvtára számára való lefordításától

Képzelted, mennyire örülnék, ha e vállalat még az én szerkesztésem alatt hozhatná a Te Machiavellidet.

Bármikor volna időd a munkára és bármikorra készülné el a kézirat: a legnagyobb szeretettel venném át.

Addig is engedd meg, hogy a szerkesztésem alatt eddig megjelent füzeteket megküldjem Neked, kinek vagyok régi tisztelettel igaz híved

Szekfű Gyula

Bpest, IX. 9.

Babits válasza 1926 végén érkezett meg: udvariasan kitért az ajánlat elől.³⁷

Kedves, tisztelt Barátom,

bocsáss meg, hogy szíves soraidra ilyen hosszú ideig nem feleltem – de, mint Rédey Tivadartól bizonytalán már hallottad is, egy ideig nagy regényem befejezése szívta el minden időmet és erőmet, mióta pedig ezt pár hete befejeztem, a korrektúrák tömege, s az időközben fölgyűlt és újonnan rám szakadt ügyek és izgalmak teljes lehetetlenné tették, hogy levelezésemmel gondolhassak.

Még lehetlenebb volt, hogy új és komoly munkára gondolhassak. Ki tudja, mikor lesz az? Egyelőre, ha más nem, a fáradtság megakadályoz ebben; mert évekig tartó nagy munkám után teljesen összetörtnek és kimerültnék érzem magam.

Engedd meg azonban, hogy megköszönjem a Napkelet Könyvtárának füzeteit, melyeket szíves voltál nekem elküldeni. Valamennyit nagy élvezettel olvastam, s az egész gyűjteményt rendkívül érdekes és értékes vállalkozásnak tartom.

Még egyszer köszönve szíves leveledet, s remélve, hogy valamikor találkozunk Budapesten is és személyesen beszélhetünk egyebekről

maradok tisztelő, régi híved

Babits Mihály

A nagy regény, amiről Babits levelében beszél a Halálfiái. Több éves munka után 1926 végére készült el vele, és 1927 áprilisában került az olvasók elé. (Érdekes különben, hogy a regény társadalom- és történelemszemléletén erősen érződik Szekfű hatása.) S épp ez az a mű, ami miatt ismét napirendre került Babits távozása a Nyugattól, illetve átigazolása a

36 Szekfű levele Babitshoz, 1926. IX. 9., OSZK Fond III. A levelet közli Monostori Imre. Új Forrás, 1984, 4, 66.

37 Babits levele Szekfűhöz 1926 vége, EKK, G 628. A levelet közli Monostori Imre, Új Forrás, 1984, 1, 12.

Napkelethez.

Erről az esetről elsősorban Ignotus Pál 1973-as visszaemlékezéséből tudunk.³⁸ Ignotus egy baráti társaságban folytatott vitát elevenít fel 1927-ből: „*Babits, amint összegyűltünk, patetikus keserűséggel közölte szándékát: hogy otthagyja a Nyugatot! Régóta viaskodik efféle tervekkel, mondta; régóta hibáztatja, hogy úgyszólván semmi beleszólása a lapba, melyet pedig mint szerkesztő jegyez. Mégis, mindmostanáig elfojtotta elégedetlenségét. Most azonban olyasmi esett meg rajta, amit nem nyelhet le...Kassák írt egy lerántó, értetlen, bántó bírálatot a Halálfiairól...s benyújtotta Osvátéknak. Osvát pedig..megküldte Babitsnak azzal, hogy "Én nem közölném, de tudni szeretném, Te mit szólsz hozzá?" Ez volt, amit Babits megbocsáthatatlanul sérelmesnek érzett.*”³⁹ Miután Babits közölte, hogy átmegy a Napkelethez, a társaság két csoportra szakadt: Sárközi György, Szerb Antal, Túróczi-Trostler József és Babitsné helyeselte elhatározását, Gyergyai Albert, Illyés Gyula, Tóth Aladár és Ignotus Pál ellene volt.

Ignotus Pál véleménye szerint pusztán a személyes sértettség motiválhatta Babitsot. Véleményem szerint emellett több, más apró mozzanat is befolyásolhatta döntését. Nyilván elősegítette a közeledést, hogy mind Tormay Cecile, mind a Napkeletben megjelent cikkek csak az elismerés hangján szóltak műveiről: 1927. július 3-i levelében Tormay nemcsak megköszöni a neki megküldött és dedikált Babits-regényt, hanem egyenesen „mestermű”-nek nevezte a Halálfiat,⁴⁰ illetve még ugyanebben a hónapban egy hosszú és elismerő kritika is megjelent róla a Napkeletben Rédey Tivadartól.⁴¹ A következő évben kiadott Babits verseskötetet is ugyanilyen megbecsüléssel fogadták: Tormay Cécile levélben gratulált, a Napkeletbeli elismerő kritikát pedig Németh László írta.⁴² És befolyásolhatta Babitsot az a tény is, hogy Török Sophie-t a Napkelet befogadta és elismerte.

Mindez azonban kevés volt ahhoz, hogy Babits tényleg felcserélje a Nyugatot a Napkelettel. A Halálfiat ért kritika miatti viszály végül hasonlóképp végződött, mint az 1923-as, néhány hónap múlva a kedélyek lecsillapultak, szeptemberben Babits már sokkal higgadtabban nyilatkozott Kassák cikkéről Gellért Oszkárhoz írt levelében: „*A cikk igen gyenge: ezt az első pillanatban nem vettem észre, mert igen elfogultan olvastam, s szokott skrupulozitással saját magam ellen voltam elfogult.*”⁴³ A Nyugat elhagyása lekerült a napirendről a következő krízishelyzetig.

Erre nem is kellett sokáig várni. 1928-29-re a Nyugat írói két táborra szakadtak: egy radikális-liberális beállítottságú csoportra (Ignotus, Osvát és köre), illetve a lapot megújítani szándékozó Babits és körére. Ez utóbbi csoport meg volt győződve arról, hogy „*ha a szerkesztés irányában nem történik változás, a Nyugat a szellemi élet perifériájára szorul. E két irányzat harca tükröződött az irodalmi népiességről kiobbant 1928 őszi polémiában,*

---

38 Ignotus Pál, Uzsonna Babitséknál, It., 1973,4, 412-19.

39 Kassák tanulmánya végül nem a Nyugatban, hanem a Századunkban jelent meg, a nov. 9-i számban. Közli Sipos, Babits-olvasókönyv II., Historia Litteraria Alapítvány-Korona Kiadó, Bp., 1999., 114-21.

40 Tormay Cecile levele Babits Mihályhoz, 1927. VII.3., OSZK Fond III/ 1309/8 Közreadja Sipos, Babits-olvasókönyv II., 90-91. : "

41 Napkelet, 1927, 650-55. Ezt a cikket később Babits is mint "teljesen elfogulatlan"-t emlegeti, s még hozzáteszi, hogy a Napkelet kritikái rovatában "más írókról szóló cikkekben is, minduntalan rá lehet találni nevemre, melyet általában illő tisztelettel és elfogulatlansággal emlegetnek" Babits Mihály levele Tessitori Nórához, 1928. febr. (Babits és Tessitori, 1981, 25-29., illetve Sipos, Babits-olvasókönyv II., 137.)

42 Tormay Cecile levele Babits Mihályhoz 1928. XI. 17. OSZK Fond III/1309/9. Közreadja: Sipos, Babits-olvasókönyv II., 176-77.: "Semmi esetre sem tudja, milyen nagy örömet szerzett nekem nagy műve kincses ajándékával és nem tudja azt sem, milyen megilletődött tisztelettel, szeretettel és mennyi megrendültséggel, elragadtatással, mennyi magyar büszkeséggel veszem elő mindig újra a könyvét, zaklatott életem elvétett, nyugalmas, vasárnapi percei közben."

A Napkeletben pedig Németh László elismerő kritikája jelenik meg. Napkelet, 1928, 853-58.

43 Babits Mihály levele Gellért Oszkárhoz 1927. szeptember 5., PIM kéziratár V3195/523 (Közli: Sipos, Babits-olvasókönyv II., 100.)

kitapintható volt Az írástudók árulása című nagy Babits-esszé vitájában, de azokban az ellentétekben is, amelyek Babits és a Kisfaludy-társaság közeledése miatt, s a Baumgarten-díj kiválasztása ügyében merültek fel. Az ellentétek 1929 tavaszán arra vezettek, hogy Babits kivált a Nyugat szerkesztéséből"44, s 1929 tavaszán már Sárközi Györggyel, Németh Lászlóval egy új lap megindítását tervezték.45

Babits neve a Nyugat 1929. áprilisi számában került le a címlapról, s májusban érkezik meg Tormay üzenete Rédey Tivadar közvetítésével. Ebből a levélből kiderül, hogy Rédey már korábban is közvetítőként szerepelt Babits és Tormay között. Hogy ez mikor történt, csak találgathatunk: az „ama válság napjaiban” akár lehet a Kassák-kritika kapcsán kirobbant viszály is: „...Ama „válság” napjaiban egyáltalán nem kardoskodtam a Napkeletért, az Ilonkával folytatott távtelefonálásban magam hangsúlyoztam, hogy a világot sem bírnám kellemetlen helyzetet időszerű „megkörnyékezés”-sel holmi helyzeti előnyök kicsikarására felhasználni. Bensőbb „elhelyezkedés”-edet a Napkeletnél különben - ezer és egy okból - magam is nehezen bírtam volna elképzelni.”46 De maga Tormay sem tartotta volna célszerűnek akkor az „átpártolás”-t - folytatja Rédey, mivel „az ő lapját odaát ilyen coriolanusi lépés esetén túlságosan „volksz” tábornak kürtölnék ki, ha nem meggyőződésből: legalább azért, hogy Téged érte „köpönyegforgatás”-sal vádolhassanak.”47

Most 1929 májusában viszont elérkezettnek látja az időt, hogy Tormay általa küldött meghívást fontolja meg Babits: „De ahogyan a dolgot Tormay Cécile most elképzeleli, az talán nem is olyan egészen elképzelhetetlen. Szabad tetszésedből egyszer-másszor a mi lapjainkon megszólalnod - ha kedved tartja - valami nagy bajt nem okozhat. A Napkeletnek sok fogyatkozását és gyengéjét igen jól - mert hiszen közvetlen közelből - ismerem, de mindezek mellett hét év során annyira nekem is a szívemhez nőtt már, hogy a benne való dolgozást - kompromittálónak mégsem tarthatom.

Igen kérlek, valamilyen módon válaszolj mindezekre, hogy ígéretemhez képest Tormay Cécile-nek beszámolhassak a kívánságából történt vállalkozásom eredményéről. Egyelőre legalább is azt kellene vele közölnöm, hogy fordulhat-e Hozzád ő is kéréssel?

Ha pedig jobbnak és barátságosabbnak látnád, hogy egyenest vele közöld a válaszodat, akkor talán írj vagy telefonálj neki magad.”48

Tormay Rédey Tivadar mellett Babits feleségét is felkérte a közvetítésre. Annál is inkább számíthatott Török Sophie jóindulatára, mivel a Napkelet június 15-i számában egy olyan kritika jelent meg, amely Az asszony a karosszékekben című kötete kapcsán, mely művészetét „az újabban fellépett férfilírikusok közül kétségtelenül a legkülönbekével egyenrangú”-nak nevezte.49 Különösen fontos volt ez a kritika Babitsnének, hisz épp ez volt az a kötet, melyről Németh László még Babits kérésére sem volt hajlandó írni a Nyugatban. Tormay leveléért és a Napkeletbeli kritikáért hálásan mondott köszönetet válaszlevelében: „Szeretném megmondani, hogy mennyire boldoggá tett levelével, igazán nem hiszem, hogy valaha is ki tudnám fejezni azt a hálás örömet, amikor írását olvastam, s hallottam szerény könyvemről véleményét. A Napkelet Rédey-cikke annyi meglepő felfedezést nyújtott még nekem is önmagamról, - mindez egy igazi nagy író is boldoggá tehetne...s ha Méltóságos Asszonyom megengedi, azonnal jelentkezni fogok, amint Pestre költözünk, ez kb. október elején lesz. Nagyon sajnálom, hogy a "szeszélyes véletlen" oly soká nem engedte, hogy találkozzunk, de

44 Lackó Miklós, Egy szerep története. (Szerep és mű, Gondolat Kiadó, Bp., 1981, 207-08.)

45 Füzi László, Alkat és mű. Németh László 1901-75, Kalligram, Pozsony, 2001, 113-14.

46 Rédey Tivadar levele Babits Mihálynak, 1929. máj. 17. OSZK Fond III./1043/25. Közli Sipos, Babits-olvasókönyv II., 201.

47 U. o. 200.

48 U. o. 201.

49 Rédey Tivadar, Napkelet, 1929., 12. sz., 929-30.

*talán ez a sok fontos érdekes és komoly beszélni való nem évül el.”*⁵⁰

Török Sophie hálája mellett fontos tény lehet az is, hogy 1929 júliusa és szeptembere között több heves támadás érte Babitsot Szabó Dezső, Zsolt Béla, sőt Ignotus és Osvát részéről is, s "úgy érezte, hogy még a Nyugat köre is értetlen az ő eszményeivel szemben."⁵¹

Az őt ért támadások⁵² miatt fogott tollat Tormay Cecile 1929 október 14-én, hogy nagyrabecsüléséről és barátságáról biztosítsa.⁵³ Babits válasza nem késett soká, október 24-én kelt levelében köszönte meg Tormay együttérzését:

*„Méltóságos asszonyom, hogyan köszönjem meg a gyönyörű „baráti üzenetét”...Levele úgy hatott rám mint egy költemény: erősítő és fölemelő minden szava(...) Milyen öröm tudni, hogy a szennyes és hideg áradat - a durvaság és rosszhiszeműség áradata - még nem öntött el mindent, hogy vannak még, akik őrzik a magyar Írás régi nemes eszményeit! Én nem mondhatom, hogy nem bántana az a sok aljas bántás, ami mostanában ért...De van mindebben valami jó is: az ellenség fölvonja sisakrostélyát, s a jó barát kinyújtja meleg kezét...Ostoba pártok és lélektelen harcok közt, s azoktól függetlenül, meg kell érezni, kik vagyunk, becsületes akarású igaz magyar írók, a magyar szellem édes gyermekei, így hát valóban testvérek mindannyian, s természetes szövetségesek az irodalom kalózzai ellen. Ez a tudat öröm és megnyugvás. Kérem, méltóságos asszonyom, fogadja régi tisztelőjének meghatott köszönetét addig is míg ezt ő személyesen is elmondhatja.”*⁵⁴

Babits végül – minden sértettsége ellenére – mégis a Nyugatnál maradt. Hatalmi harcok, személyes kapcsolatok és érzelmek, a politikai harcokba való belefáradás és az azon való felülemelkedés vágya, az egyes irodalmi körökön belüli hangsúlyeltolódások, változások, mind-mind olyan tényezők, melyek befolyásolhatták döntését. És ne felejtjük ki a véletlent sem, mert ebben az esetben - úgy hiszem - jelentős szerepet játszott! 1929. október 28-án Osvát Ernő öngyilkos lett, a Nyugat irányítása Babits és Móricz kezébe került. Babits azt remélte, hogy a lapot saját tervei szerint alakíthatja, igaz, erre még várnia kellett 1933-ig, minden esetre a Nyugat elhagyására többé nem gondolt, Tormay Cécile-lel való utolsó személyes találkozásra 1930. április 5-én került sor.⁵⁵

Szekfű és Babits oly régen tervezett együttműködése pedig végül a 30-as években valósult meg: a Magyar Szemle könyvsorozatában jelent meg Babits két műve: 1930-ban a Dantéről írt könyvecske, 1933-ban pedig egy latinból fordított középkori himnuszgyűjtemény, az Amor Sanctus.⁵⁶ Szekfű először 1939 júniusában írt cikket a Nyugatba, Farkas Gyula könyve kapcsán az asszimilációról kialakult polémiahoz szólt hozzá.⁵⁷ Ugyanebben az évben jelent meg Babits írása a Mi a magyar? című tanulmánykötetben.⁵⁸

Ekkorra már ugyanis az egyre baljóslatúbbá váló történelmi-politikai helyzetben a korábbi

50 Babitsné levele ismeretlenhez (Tormay Cecile-hez?), 1929. aug. 31., OSZK, Fond III/167. A könyvtári katalógus csak kérdőjellel nevezi meg Tormayt címzettként, véleményem szerint több dolog is alátámasztja ezt: az utalás a nyár elején kapott levélre, Rédey cikkére, az elmaradt találkozásokra stb.

51 Szegedy-Maszák Mihály, Az esszéista Németh László értékrendjéről. (A mindentudás igézete. Tanulmányok Németh Lászlóról, Magvető K., Bp., 1985, 22.)

52 Kosztolányi Dezső, Az írástudatlanok árulása, A Toll, 1929. júli.; Zsolt Béla, A Toll, 1929. aug. 25.; Babits Mihály, Személyi ügy, Nyugat, 1929. IX. 3.; Szabó Dezső, Uraim, szeressük egymást, (pamflet a Halálfiairól), Bácsmezei Napló, 1929. IX. 7. (illetve a Brassói Lapokban, 1929. IX. 15. és A Napban 1929. 206. sz. 4.)

53 Tormay Cecile Babits Mihályhoz, 1929.X. 14., OSZK Fond III/1309/10

54 Babits Mihály Tormay Cecile-nek, 1929. okt. 24. Közli Szegedy-Maszák Mihály, i. m., 234-35.

55 Török Sophie naplójegyzete, OSZK kéziratár

56 Babits Mihály, Dante. Bevezető a Divina Commedia olvasásához, Magyar Szemle Kincsestára, 37. sz., 1930.; Amor Sanctus, Magyar Szemle Társaság, Bp., 1933.

57 Farkas Gyula, Az asszimiláció kora a magyar irodalomban 1867-1814, Bp., 1938. című könyve kapcsán a Nyugat áprilisi számától a júliusig folyt az Asszimiláció és irodalom című vita: Illés Endre, Ny., 1939. 4. sz., 255-57.; Schöpflin Aladár, Ny. 1938. 5.sz., 281-92.; Farkas Gyula, Ny. 1939. 6.sz, 369-71. és Schöpflin, 372-73.; Szekfű Gyula, Még egyszer az asszimilációról, Ny. 1939. 7. sz., 1-3.

58 Babits Mihály, A magyar jellemről (Mi a magyar? (szerk. Szekfű Gyula), Magyar Szemle Társaság, Bp., 1939.)

csatározások elvesztették jelentőségüket, megindult a közeledés a magyar szellemi élet legjobbjai között, hisz a tét már egyre inkább a magyarság megmaradása volt.